

АТАКИ НА ЖУРНАЛІСТІВ, БЛОГЕРІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ ЗМІ УКРАЇНА

Justice for Journalists
Foundation for International
Investigations of Crime against Media

ФОТО: НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА ЖУРНАЛІСТІВ УКРАЇНИ

1/ ГОЛОВНІ ПІДСУМКИ

В ході дослідження було виявлено та проаналізовано 868 випадків атак/загроз проти професійних і громадських працівників ЗМІ та редакцій традиційних та онлайн-видань в Україні. Дані для дослідження були зібрані методом контент-аналізу відкритих джерел українською, російською та англійською мовами. Перелік основних джерел міститься у Додатку. Також в доповіді використовувалися дані експертного опитування понад 200 постраждалих працівників ЗМІ, проведеного в рамках проекту Національної спілки журналістів України «Індекс фізичної безпеки».

1. Україна входить в число країн, де як і раніше широко поширені фізичні атаки на працівників ЗМІ. За період з 2017 по 2019 рік в Україні було зафіксовано 239 випадків фізичних атак, один журналіст Вадим Комаров – помер від травм, отриманих при побитті.
2. У 22% випадків фізичні напади на журналістів здійснені представниками влади, у 51% – звичайними громадянами, а в інших випадках – невідомими.
3. Найбільш поширений метод тиску на працівників ЗМІ, що висвітлюється традиційними і цифровими медіа України, - атаки і/або загрози нефізичного характеру та/або в кіберпросторі, насамперед цькування, залякування, погрози насильством і смертю.
4. Працівники українських ЗМІ регулярно стикаються з викраденням і розповсюдженням їх особистих даних.
5. Українська влада регулярно використовує механізм заборони на в'їзд для іноземних журналістів (переважно російських) і здійснює їх депортацію.

При цьому інформація далеко не про всі погрози і атаки різного типу потрапляє у ЗМІ. Загрози нефізичного характеру і не смертельні фізичні атаки відбуваються настільки часто, що сприймаються більшістю журналістів, які працюють в Україні, як невід'ємна частина їх повсякденної професійної діяльності, а тому не стають приводом для широкого розголосу і/чи звернення за захистом в правоохоронні органи.

2/ ЗМІ В УКРАЇНІ

За даними Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, в країні функціонують такі ЗМІ:

- Телекомпанії - 27 загальнонаціональних, 47 супутникових і 183 регіональних
- Радіостанції - 15 загальнонаціональних та 198 регіональних
- Інформаційні агентства - 19 приватних і 1 державне
- Друковані ЗМІ - 3143 видання, в тому числі 1371 газет, з яких всього дві належать державі.

Проникнення Інтернету в Україні на вересень 2019 року склало 71% (майже 23 мільйони користувачів, тобто тих, хто заявляє, що використовує інтернет раз на місяць або частіше).

Свій відбиток на медіапростір України наклали анексія півострова Крим (березень 2014 роки) і початок військових дій на сході країни (квітень 2014 року). За період з 2014 по 2019 рік Національна рада з питань телебачення і радіомовлення обмежила мовлення 86 іноземних каналів, з них 74 - з прямою російською участю. Кількома указами Президента України були заблоковані більше 400 російських інтернет-ресурсів, в тому числі найбільші соціальні мережі і поштові сервіси.

На непідконтрольних територіях Донецької та Луганської області, а також Криму населення істотно обмежено в доступі до українських джерел інформації. За даними Міністерства культури України, станом на 2020 рік 54% людей, які проживають на тимчасово окупованих територіях, не мають доступу до українських телеканалів, а 43% - до українських інтернет-ресурсів. За ініціативи Президента України Володимира Зеленського в березні 2020 року розпочалося мовлення державного інформаційно-розважального телеканалу, створеного для жителів тимчасово окупованих територій, - «Дом». Для цього повністю трансформований український телеканал іномовлення «UATV».

Телевізійний ринок України має ознаки колективної монополії – більше 70% активів поділені між шістьма групами. Найбільші суспільно-політичні телеканали належать впливовим бізнесменам і політикам - Віктору Пінчуку, Ігорю Коломойському, Рінату Ахметову, Дмитру Фірташу, Віктору Медведчуку і Петру Порошенку.

Олігарху Віктору Пінчуку - власнику трубної компанії «Interpipe» і зятю экс-президента України Леоніда Кучми - належить найбільший телевізійний холдинг «StarLightMedia», що об'єднує шість телеканалів «ICTV», «Новий», «СТБ», «М1», «М2» і канал «ОЦЕ». Лідируючий канал холдингу – «ICTV».

У холдинг «1+1 Media» олігарха Ігоря Коломойського входять шість каналів, але ключовим і одним з найпопулярніших в Україні є «1+1».

В топові телевізійні холдинги входить «Медіа Група Україна», що належить найбагатшому українцю Рінату Ахметову. Його флагманський телеканал «Україна» має найвищі рейтинги.

У медіахолдингу «Inter Media Group» олігарха Дмитра Фірташа, який очікує в Австрії рішення про екстрадицію в США за підозрою в корупції, ключовим телеканалом є «Інтер». Міноритарним партнером Дмитра Фірташа по «Інтеру» є опозиційний парламентар Сергій Львовчкін.

Під впливом опозиційного політика і бізнесмена Віктора Медведчука знаходяться три інформаційних телеканалу: «112», «NewsOne» і «ZIK». Їх офіційний власник - соратник Медведчука по політичній діяльності, парламентар Тарас Козак.

П'ятий президент України Петро Порошенко офіційно володіє інформаційним «5 каналом». Крім того, політичну підтримку Порошенка забезпечує створений напередодні останніх президентських виборів телеканал «Прямий».

У щорічному рейтингу «Репортерів без кордонів» за 2020 рік Україна посідає 96-е місце, піднявшись на шість рядків з 2019 року.

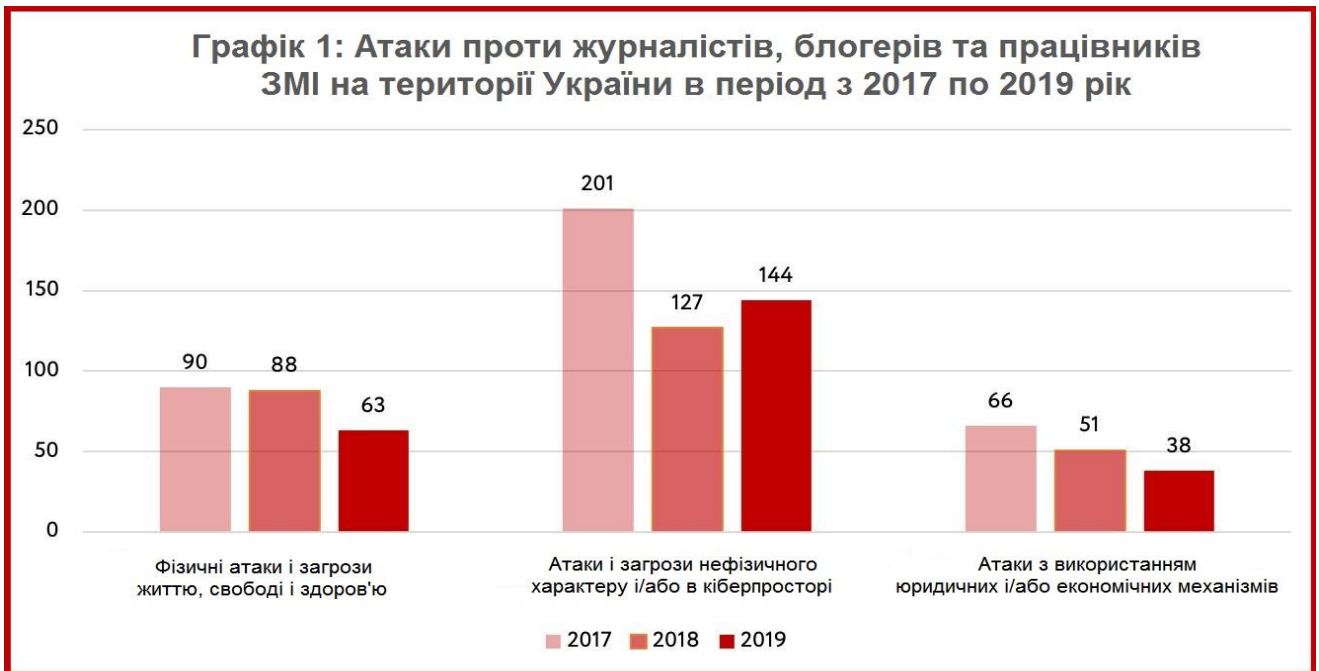
3 / ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ АТАК

Графік 1 представляє собою кількісний аналіз трьох основних типів атак проти журналістів, блогерів та працівників ЗМІ на території України в період з 2017 по 2019 рік.

Кількість фізичних атак з 2017 по 2019 рік зменшилася майже на третину. Майже вдвічі скоротилася і кількість атак з використанням юридичних і/або економічних механізмів. З-поміж

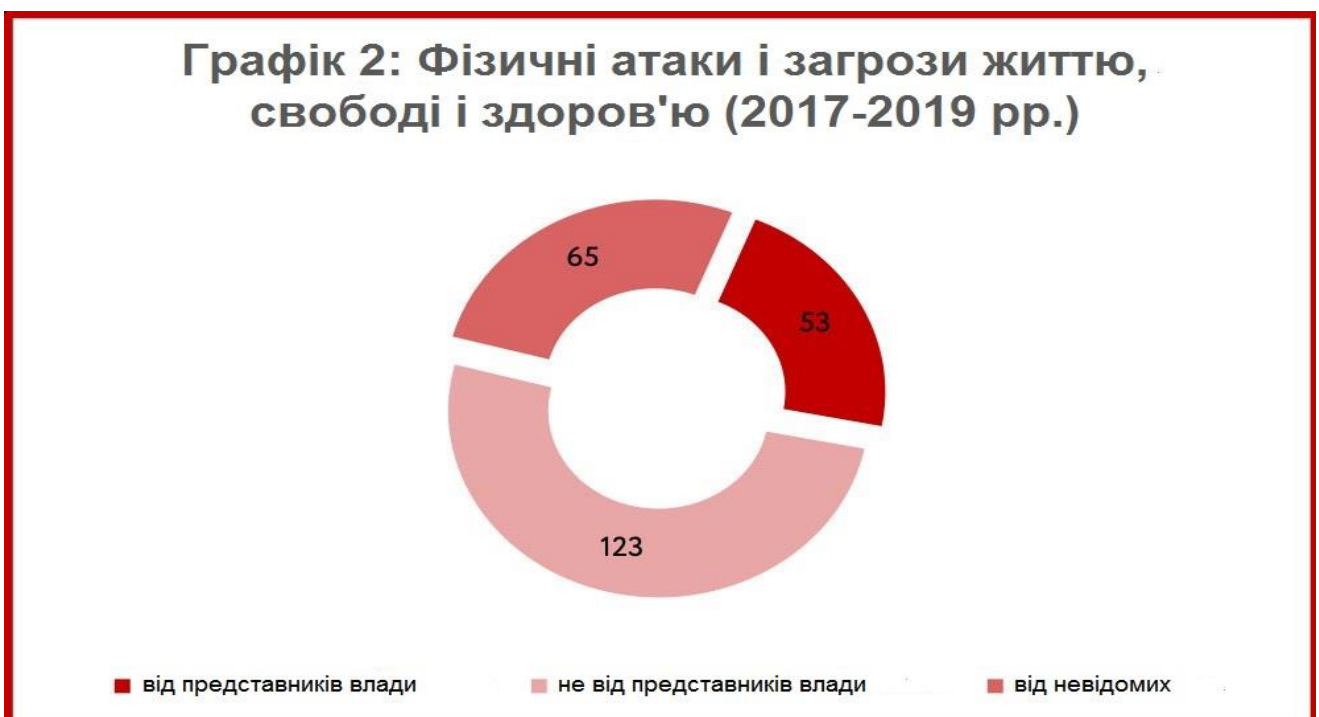
інших факторів, на це вплинула боротьба Національної спілки журналістів України, а також громадських активістів за підвищення рівня безпеки журналістської діяльності та проти безкарності.

Однак кількість атак і/або погроз нефізичного характеру і/або в кіберпросторі, після незначного зниження в 2018 році, в 2019-му знову стала підвищуватися.

4 / ФІЗИЧНІ АТАКИ І ЗАГРОЗИ ЖИТТЮ, СВОБОДІ ТА ЗДОРОВ'Ю

Як показано на Графіку 2, представники влади виступали ініціаторами атак лише в чверті випадків, тоді як більшу частину нападів здійснювали звичайні громадяни або невідомі.

Велика кількість не смертельних атак, побиттів і поранень журналістів в Україні пояснюється не тільки військовими діями на сході країни, а й повною безкарністю за ці злочини, в якому б регіоні країни вони не відбувалися. Незважаючи на законодавче забезпечення безпеки діяльності преси, українські журналісти стикаються з абсолютною бездіяльністю і байдужістю з боку правоохоронних органів та органів судової влади.

Це підтверджують офіційні дані, отримані Національною спілкою журналістів України від органів судової влади. У 2018 році в судах України перебувало 39 проваджень проти нападників на журналістів. За весь рік було розглянуто 11 справ, а доведено до рішення – 5. При цьому, одне рішення суду – виправдальне, а чотири справи були закриті у зв'язку із закінченням терміну давності. У 2019 році показники не покращилися: з 48 справ було розглянуто всього 10.

➤ Найбільш резонансним злочином у цій категорії стало вбивство регіонального журналіста-розслідувача Вадима Комарова в місті Черкаси. Він був побитий невідомими в травні 2019 року і перебував у комі аж до своєї смерті 20 червня. Показово, що раніше на Комарова вже здійснювали напади, які так і не були розкриті. Цей злочин все ще розслідується, і винні не знайдені.

➤ 7 травня 2019 року в місті Харкові, під час зйомок конфлікту біля одного з торгових центрів, постраждав телеоператор Вадим Макарюк. Ініціатори конфлікту з місцевим підприємцями - група озброєних і агресивно налаштованих молодих людей напали і на журналіста. Його жорстоко побили, розбили камеру і відібрали карту пам'яті з матеріалами. Вадим опинився в реанімації, лікарі довго боролися за його життя. Журналіста чекають довгі місяці реабілітації. Поліція встановила підозрюваних і в грудні 2019 року передала справу до суду.

➤ Прикладом неефективної роботи судової системи може слугувати справа про побиття редактора видання «Наддністрянська правда» Романа Варшанідзе. 25 серпня 2017 року в Одеській області проїзд до його будинку перегородили гілками, а коли Варшанідзе вийшов, щоб прибрати їх, на нього напали троє і почали наносити удари бітами. Співробітники поліції швидко

встановили особи підозрюваних та затримали їх. Однак справа досі знаходиться в суді. Винні так і не понесли покарання.

За даними моніторингу «Індекс фізичної безпеки журналістів України» (проект НСЖУ і громадських організацій-партнерів), в 2018 році в порівнянні з 2017 роком на 50% зросла кількість нападів на жінок-журналісток. У 2019 фіксується загальне зниження кількості нападів, однак кількість постраждалих жінок утримується на рівні 92% від попереднього року (кількість постраждалих чоловіків-журналістів знизилася істотніше - до 83%).

Резонансні атаки на жінок - співробітниць ЗМІ:

➤ У вересні 2018 року під час протестів перед будівлею Генеральної прокуратури радикали в прямому ефірі побили журналістку телеканалу «NewsOne» Дарину Білер. Її закидали яйцями, намагалися відібрати мікрофон. Одна з учасниць мітингу вдарила журналістку по обличчю.

➤ У червні 2019 року в Волинській області напад піддалася журналістка регіонального телеканалу «Аверс» Марія Петручик. У неї вирвали посвідчення і пошкодили їй палець, відбираючи телефон. Знімальна група намагалася взяти інтерв'ю у працівників митних служб на тему контрабанди бурштину.

➤ У вересні 2019 року під час зйомок сюжету про порушників правил дорожнього руху в Києві один з водіїв вдарив журналістку телеканалу «2+2» Катерину Колган, вибив з рук телефон і переїхав його автомобілем.

Більшість зафіксованих замахів на вбивство журналістів пов'язано з їх роботою в зоні бойових дій на сході України.

➤ У січні 2017 року знімальна група «5 каналу» потрапила під обстріл бойовиків під час зйомок сюжету про українську армію.

➤ У лютому 2017 британський фотограф Крістофер Нунн постраждав в результаті обстрілу бойовиками Авдіївки: вони вели вогонь по пунктам видачі гуманітарної допомоги.

➤ У квітні 2018 року автомобіль, в якому їхали журналіст і оператор «24 каналу», піддався спрямованій атаці бойовиків: медіапрацівники дивом уникли загибелі від вибуху протитанкової ракети.

5 / АТАКИ ТА ЗАГРОЗИ НЕФІЗИЧНОГО ХАРАКТЕРУ ТА/АБО В КІБЕРПРОСТОРІ

На Графіку 4 відображені підкатегорії атак і/або погроз нефізичного характеру та/або в кіберпросторі. У топ-3 методів тиску на працівників ЗМІ входять: цькування, залякування, погрози насильством; пошкодження/віднімання майна, транспорту, обладнання, документів і викрадення/поширення особистих даних, фішинг, доксинг.

В Україні одним з найбільш поширених способів залякування або помсти журналістам є підпал особистого автомобіля або редакційного приміщення.

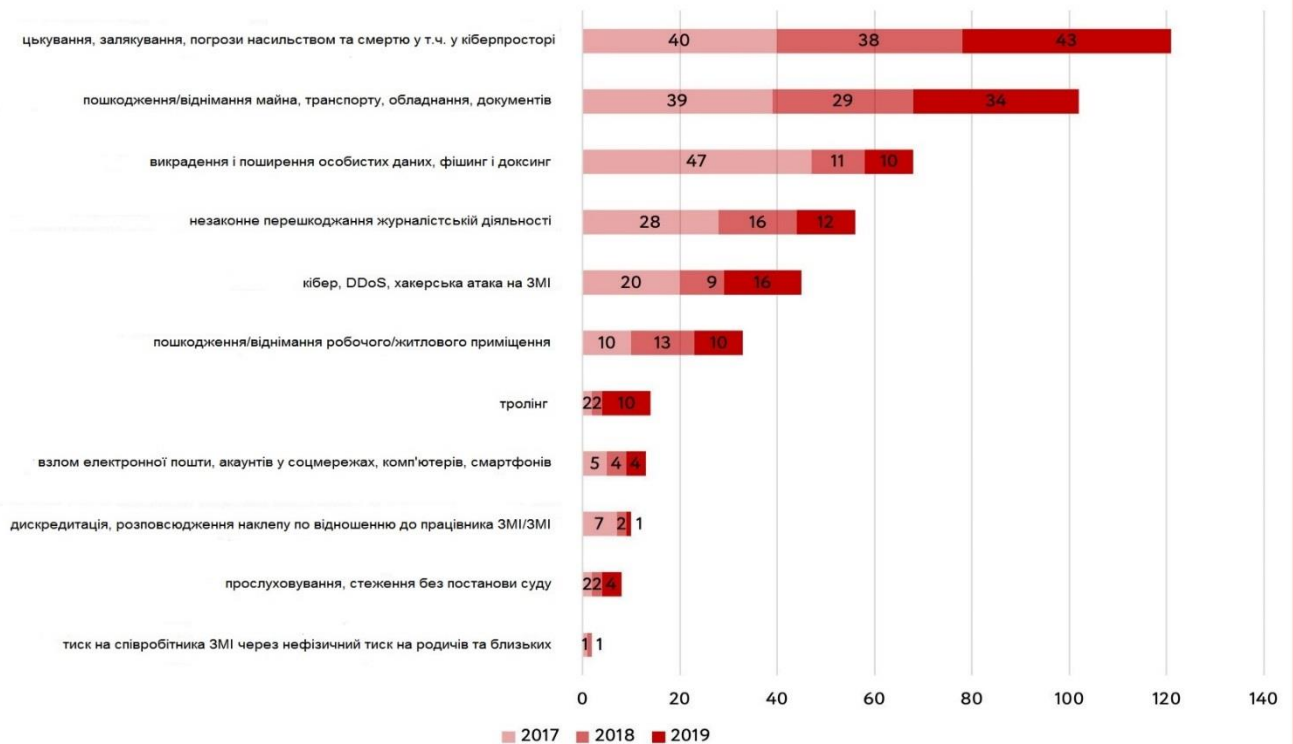
- У липні 2018 року від вогню постраждали оргтехніка, меблі та частина редакційного приміщення газети «Событие» в місті Кам'янському Дніпропетровської області. Поліція встановила, що підпал був здійснений за допомогою парів пально-мастильних матеріалів.
- У лютому 2019 року в селі Ходосівка під Києвом невідомі спалили автомобіль ведучого програми «Школа корупції» Василя Крутчака.
- У березні 2019 року в Полтаві невідомі спалили автомобіль Геннадія Сікалова, засновника видання «Останній бастион» і політика. Сам він пов'язує це з публікаціями декількох матеріалів про одного з кандидатів у Президенти України.

- У квітні 2019 року в Дніпрі невідомі спалили автомобіль головного редактора газети «Зоря» Володимира Песоцького.
- У листопаді 2019 року автомобіль засновника тижневика «Базар Медіа в Україні» Олександра Товстого облили займистою сумішшю і підпалили під вікнами його будинку.
- У грудні 2019 року в результаті навмисного підпалу згоріло редакційне приміщення і була знищена техніка районної газети «Голос Самбірщини» у Львівській області.

Викрадення і поширення особистих даних, фішинг і доксинг - улюблені методи атак. Нижче перераховані найбільш масштабні випадки.

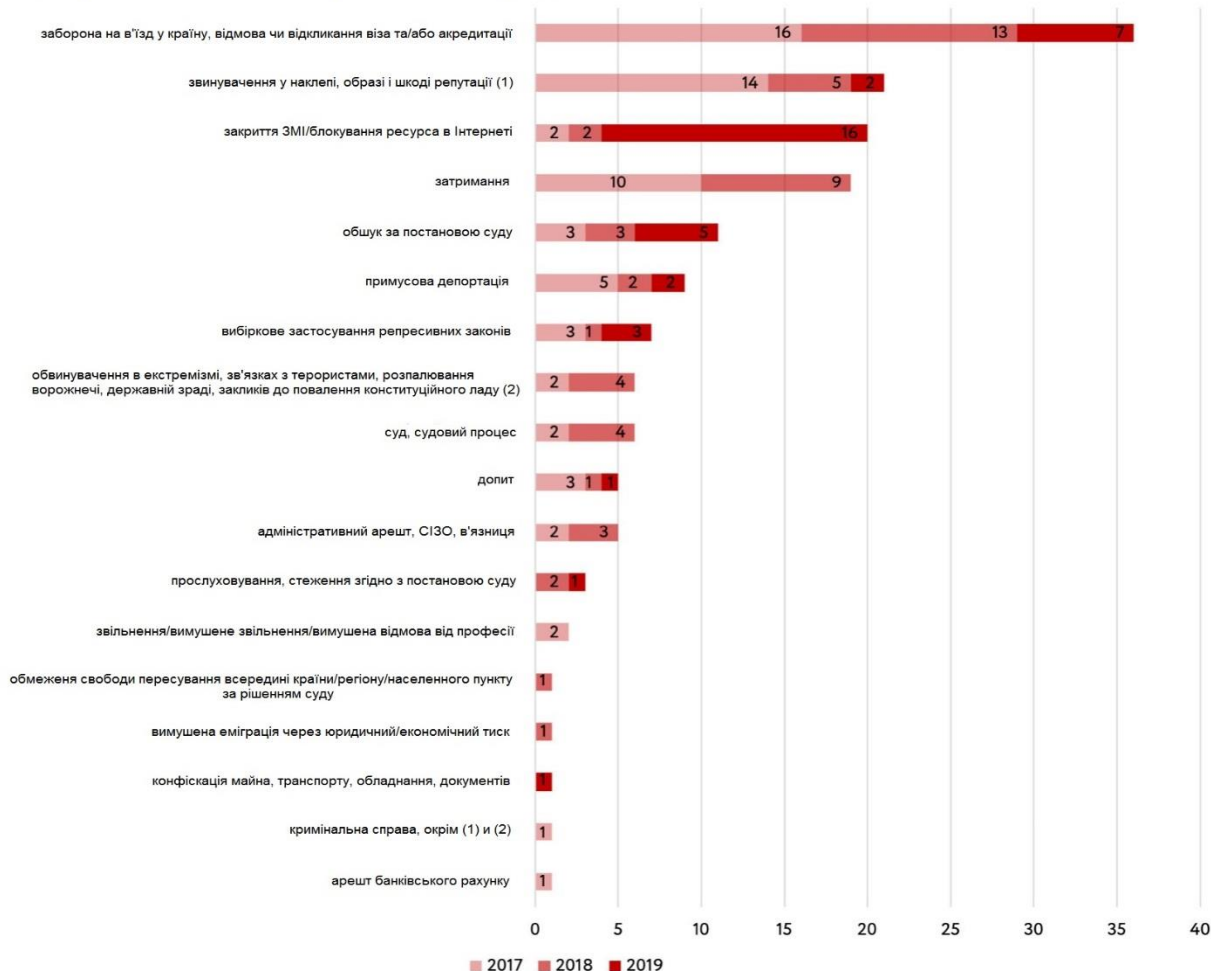
- 3 травня 2016 року по теперішній час у відкритому доступі на сайті «Миротворець» знаходяться особисті дані більш ніж п'яти тисяч українських та іноземних журналістів, які отримали акредитацію так званої «Донецької народної республіки». Також сайт «Миротворець» регулярно вносить в свою базу даних «Чистилище» персональні дані журналістів, які, на думку анонімних волонтерів-модераторів сайту, скоїли злочини проти національної безпеки України.
- У лютому 2017 року на сайті громадського руху «Український вибір» була опублікована інформація про роботу і переміщенні 16 журналістів іноземних ЗМІ в зоні АТО.
- У липні 2017 року на спеціально створеній сторінці в Facebook були опубліковані дані, серед яких були дані шістнадцяти українських журналістів.
- У вересні 2017 року бойовики ЛНР оприлюднили список одинадцяти українських та іноземних журналістів, які працювали в АТО.
- У серпні 2018 року сайт так званого «МГБ ЛНР», а також ресурси «Исток» і «Російська весна» опублікували персональні дані дев'яти журналістів.
- У лютому 2019 року сім журналістів заявили про надходження фішингових повідомлень в соціальній мережі Facebook.

Графік 4: Атаки і загрози нефізичного характеру та/або в кіберпросторі

6 / АТАКИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЮРИДИЧНИХ ТА/АБО ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ

Графік 5: Атаки з використанням юридичних та/або економічних механізмів

На Графіку 5 відображені різні підкатегорії атак з використанням юридичних та/або економічних механізмів. У топ-5 методів тиску на журналістів, блогерів та працівників ЗМІ входять: заборона на в'їзд в країну; звинувачення у клеветі, образі і шкоді репутації; затримання; закриття ЗМІ/блокування ресурсу в інтернеті і обшуки за ухвалою суду.

За три роки було зафіксовано 36 випадків заборони на в'їзд на територію України. У деяких випадках журналістам було відмовлено через те, що вони не могли підтвердити мету свого візиту, в інших - через порушення процедури відвідування окупованих територій Донецька, Луганська та Криму. Як правило, щодо цих журналістів запроваджувалася трирічна заборона на в'їзд.

- У травні 2017 року двоє журналістів газети «Комсомольская правда» були затримані на кордоні. В результаті їм був заборонений в'їзд до України на три роки.
- У червні 2017 року російському блогеру Іллі Варламову був заборонений в'їзд в Україну через те, що раніше він незаконно відвідував окуповані території і публікував репортажі з Донецька та Криму.
- У серпні 2017 року двох іспанських журналістів було затримано після прибуття в київський аеропорт Бориспіль. Прикордонники повідомили, що їхні імена були включені у чорний список.

- У травні 2018 року Служба безпеки України (СБУ) заборонила в'їзд на три роки італійському і чеським журналістам.
- У листопаді 2019 року фотокореспонденту «LB.ua» Максиму Левіну відмовили в акредитації в зону ООС (Операції об'єднаних сил в Донбасі), незважаючи на те, що журналіст працював там протягом п'яти років.

ДОДАТОК: ВІДКРИТІ ДЖЕРЕЛА, ЯКІ БУЛИ ВИКОРИСТАНІ ДЛЯ ЗБОРУ ДАНИХ

- [Національна спілка журналістів України](#) - найбільша організація, що об'єднує журналістів та інших працівників засобів масової інформації в Україні.
- [Національна рада України з питань телерадіомовлення](#) - постійний колегіальний, наглядова і регуляторний державний орган України в галузі телерадіомовлення.
- Веб-ресурси органів [Національної поліції України](#).
- Спеціальний розділ «Захист прав журналістів» на офіційному сайті [Міністерства внутрішніх справ України](#).
- Українське національне інформаційне агентство «[Укрінформ](#)» - державне інформаційне агентство.
- Українське інформаційне агентство «[Українські новини](#)» - одне з найбільших приватних інформаційних агентств.
- Центр прав людини «[ZMINA](#)» - громадська організація, створена, щоб будувати країну, в якій кожен може захистити свої права.
- Громадська організація «[Платформа прав людини](#)» - неприбуткова організація, яка об'єднала експертів з великим досвідом роботи і високим рівнем експертиз в неурядовому секторі для розвитку і становлення громадянського суспільства шляхом забезпечення стандартів прав людини.
- Національний телеканал «[Магнолія-ТВ](#)» - український телеканал цілодобова сітка мовлення, якого складається з повідомлень про надзвичайні новини.
- Національний телеканал «[ZIK](#)» - український інформаційний телеканал. Станом на грудень 2019 року обіймає 4-е місце в рейтингу українських інформаційних каналів.
- «[Радіо Вільна Європа / Радіо Свобода](#)» - міжнародна некомерційна радіомовна організація.
- **Facebook** - соціальна мережа.
- Україно- та англійськомовні медіа, що знаходяться у відкритому доступі в мережі Інтернет.